

ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА КОРДОНОМ

У статті обґрунтовано актуальність економічного виховання дітей дошкільного віку за кордоном. Здійснено історико-педагогічний аналіз наукових підходів до формування економічних уявлень у дітей дошкільного віку, а також висвітлено досвід їх економічного виховання в розвинених країнах світу. Розкрито значимість застосування міжнародної програми соціально-фінансової грамотності «Афлатун» у дошкільних навчальних закладах України.

Ключові слова: економічне виховання дітей, економічна соціалізація, економічне поняття, міжнародна програма соціально-фінансової грамотності «Афлатун».

В статті обоснована актуальність економічного виховання дітей дошкільного віку за кордоном. Здійснено історико-педагогічний аналіз наукових підходів до формування економічних уявлень у дітей дошкільного віку, а також висвітлено досвід їх економічного виховання в розвинених країнах світу. Розкрито значимість застосування міжнародної програми соціально-фінансової грамотності «Афлатун» у дошкільних навчальних закладах України.

Ключевые слова: экономическое воспитание детей, экономическая социализация, экономическое понятие, международная программа социально-финансовой грамотности «Афлатун».

The paper highlights the importance of economic education of preschool children. The historical and pedagogical analysis of scientific approaches to the formation of economic ideas of preschoolers abroad is carried out. The experience of economic education of preschool children in the developed countries of the world is described. The significance of the application of the international program of social-financial literacy «Aflatun» in preschool educational institutions of Ukraine is revealed.

Key words: economic education of children, economic socialization, economic concept, international program of social and financial literacy «Aflatun».

Постановка проблеми. Останнім часом усе очевидніше стає актуальність економічної освіти дітей та молоді. Нестабільна економічна ситуація, в якій ми живемо, потребує обізнаності з основними економічними процесами, що відбуваються в країні та за кордоном. Через нестачу елементарних знань ми стаємо жертвами соціально, екологічно та економічно нестійких моделей споживання. На сучасному етапі розвитку суспільства система освіти має сприяти успішній адаптації особистості до умов життя, що невпинно змінюються. І чим раніше основи

економіки будуть прищеплені, тим безболіснішим буде входження особистості в доросле життя з його викликами та спокусами, тим розсудливіше вона зуміє розпорядитися заощадженнями, природними ресурсами, часом. Саме тому вивчення, узагальнення та аналіз світового досвіду щодо впровадження економічної освіти, зокрема в умовах дошкільного навчального закладу, набувають особливого значення. Маючи власний досвід, наша держава може перейняти ще й надбання інших країн та розпочати впроваджувати кращі з них у практику роботи.

Мета статті – вивчити та проаналізувати зарубіжний педагогічний досвід щодо впровадження економічного виховання в закладах дошкільної освіти.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань нами було використано теоретичні методи, зокрема проведено аналіз, систематизацію й узагальнення матеріалів.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. У західних країнах питаннями економічної соціалізації вчені почали цікавитися із середини минулого століття [3, с. 6]. Результати цих досліджень висвітлювалися на шпальтах спеціалізованого журналу «Економічна психологія».

Перші дослідження щодо формування економічних понять у дошкільників проводились американськими вченими Дж. Брунером, К. Гудменом, Р. Саттоном та ін. та були спрямовані на вивчення сприйняття дітьми монет різного номіналу [6]. Означені дослідження допомогли пролити світло на ряд важливих фактів. Так, перше ознайомлення зі світом економічних відносин відбувається за допомогою грошей: дитина витрачає свої кишенькові гроші; бачить, як батьки сплачують рахунки, роблять покупки в магазинах; приблизно у віці 4-5 років вона починає розуміти, що таке гроші; у 9-10 років засвоює уявлення про «ціну» грошей.

Дослідження щодо економічної соціалізації дітей старшого дошкільного віку розглядалися зарубіжними економістами, психологами і спочатку будувалися в рамках стадіальної теорії швейцарського психолога Ж. Піаже [3].

А. Страусс став першим науковцем, який дослідив стадійність у засвоєнні знань про гроші в дитинстві. Він виявив дев'ять стадій ставлення дітей до грошей (вік 4,5-11,5 років) [9]. Учений зазначив, що у віці 11-12 років у дитини формуються чіткі уявлення про гроші та основні особливості процесів купівлі та продажу, виникає розуміння можливості шахрайства, усвідомлення того, що гроші можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки. Згодом К. Данзигер виділив чотири стадії розвитку уявлень

дитини (від 5 до 8 років) у галузі економіки [1]. На основі власних досліджень Р. Саттон виокремив шість, а Г. Ферт – п'ять стадій розвитку.

Дослідники Е. Кірхлер, Е. Хоельзль, Б. Камлайтнер роблять висновок, що лише в підлітковому віці дитина починає активно включатися в процес прийняття різних фінансових рішень у сім'ї [2].

У 1982 р. Б. Стейсі в результаті аналізу проведеної роботи колег за попередній період визначив для себе основні об'єкти дослідження (гроші, власність, соціальні відмінності, соціально-економічні поняття) [1].

Актуальними є дослідження, присвячені вивченню факторів, що впливають на процес економічної соціалізації (вік, стать, соціальна приналежність, територіальна приналежність тощо). Так, науковці С. Джонес, Г. Маршал і Л. Макгрудер, Р. Саттон, М. Сігал, П. Томас, А. Фенем, Г. Ягода у своїх роботах зуміли показати залежність розуміння дитиною функцій грошей від соціально-економічного становища сім'ї, в якій вона виховується [1; 3; 6; 7].

А. Фенем, Г. Олпорт, П. Томас вивчили гендерні відмінності рівнів сформованості економічних уявлень [3].

М. Сігал, Д. Швальб, А. Фенем, Г. Ягода провели крос-культурні дослідження з метою вивчення впливу національно-територіальних особливостей на рівень сформованості економічних уявлень у дітей [3].

Соціокультурні зміни у Європі та Америці відбулися у зв'язку з наданням дітям кишенькових грошей. Це питання вивчала В. Зелізер, представниці культурно-історичного підходу в економічній соціології [2]. Вона дослідила динаміку змін, що стосувалися грошей у США у 1870-1930 роках. Посилаючись на педагогічні журнали та видання для батьків того часу, авторка зазначає, що в цей період батьків переконали платити дитині щодня або щотижня за утримання в чистоті її кімнати або за виконання інших домашніх справ, таким чином наочно демонструючи їй зв'язок між роботою та грошима. Дослідниця у своїх працях піднімає питання неоднорідності грошей, вказує на формування їх соціального значення шляхом маркування і цільового розподілу, створення «домашніх» грошей, виділення їх на подарунки та різноманітні виплати. Особливу увагу В. Зелізер приділяє використанню «дитячих грошей», які включають кишенькові гроші, що видаються батьками на щоденні потреби, а також зароблені самою дитиною кошти.

У ході дослідження французькими психологами Д. Лассар і К. Ролан-Леві було виявлено три основних джерела економічної інформації в дитини: активна, що передбачає самостійну участь в економічному житті (наприклад, «шопінг»); зорова, що задіює зорові аналізатори; соціальна, що сприяє отриманню інформації від спілкування – спочатку з батьками, згодом – із однолітками, а на більш пізніх етапах економічної соціалізації – з дорослими, які сприймають особистість як економічного партнера, а не об'єкта виховання [6].

Дослідження канадських науковців Р. Абрамовича, Д. Фрідмана, П. Плінера показали, що діти, які отримують від батьків гроші на кишенькові витрати за певну роботу, значно відстають від своїх однолітків, які мають «вільні» гроші лише тому, що вони є рівноправними членами сім'ї, а отже, претендують на частину доходу. Останні краще орієнтуються в цінах на товари, розуміють сенс кредитної картки.

«Вільні» гроші немов демонструють дитині високу ступінь довіри до неї, і вона більш свідомо вникає в економічну реальність [6].

Французький психолог Б. Пере вважав, що надзвичайно важливо дати дитині ясне і правильне поняття про індивідуальну власність [6].

Американський учений Б.-Н. Фельдман радить, як правильно виховати ставлення до грошей. Автор пропонує дотримуватися таких правил виховання: давати дітям кишенькові гроші; вчити їх ощадливості; залучати до домашньої роботи; розповідати про свою роботу; не використовувати гроші ні як підкуп, ні як покарання; не робити таємниці зі свого фінансового становища [7].

Економічна соціалізація дітей як наукова проблема, об'єкт міждисциплінарного наукового дослідження сьогодні перебуває в центрі уваги російських дослідників. Питання формування основ економіки знаходять відображення в працях таких російських науковців, як А. Аменд, Ю. Васильєв, Б. Вульфова, Е. Землянська, М. Рамазова, Н. Толстой, Л. Фрідман та ін. Вони стверджують, що економічним вихованням дітей необхідно починати займатися якомога раніше.

Науковці Р. Буре, Г. Годіна, С. Козлова, В. Логінова, Т. Маркова, Д. Сергєєва, А. Шатова та ін. розглядають проблему економічного виховання як частину морально-трудового виховання, а Р. Жуковська, Г. Радіна та інші – як проблему формування економічно важливих якостей особистості, зокрема ощадливості по відношенню до природи, речей (книг, іграшок тощо) [6].

Науковці В. Поляков та І. Сасова визначили декілька етапів отримання економічних знань і уявлень. На їх думку, для дітей дошкільного віку характерним є перший етап – емоційно-образне сприйняття, коли формуються елементарні уявлення про потреби, можливості їх задоволення, початкові економічні вміння в доступних для них видах діяльності.

У Росії діють різноманітні програми для дітей дошкільного віку, наприклад, «Дошкільник і ... економіка» (автор А. Шатова), «Економічне виховання дошкільників» (автор Е. Курак). Розроблені й інші програми (автори Л. Галкіна, О. Дибіна, Е. Сідякіна, А. Смоленцева).

Виклад основного матеріалу. Нині у європейських країнах і США існують спеціальні програми економічної освіти та виховання підростаючого покоління. Дітей навчають орієнтуватися в рекламі, раціонально витратити кишенькові гроші, не купувати непотрібні речі, не заздрити придбанню ровесників, розраховувати на власні можливості. У формуванні економічної грамотності підростаючого покоління активно беруть участь усі соціальні інститути: сім'я, громадськість, засоби масової інформації та ін. [6].

У США Національна Рада з питань освіти вважає, що головним завданням економічного виховання є надання дітям певних знань з економіки. Ці знання отримуються дитиною під час гри та обов'язково пов'язуються з проблемами, що її турбують [4].

У Сполучених Штатах дитину сприймають як економічного партнера. Це проявляється в тому, що в країні функціонують справжні дитячі банки, середній вік клієнтів яких становить 9 років. На операції в такому банку мають право діти від 6 до 18 років. Фінансові кола зацікавлені в тому, аби ті невеликі кошти, що або зароблені дитиною самостійно,

або видані батьками, зберігалися не вдома «під подушкою», а у держбанку. З метою заохочення подібних операцій діє система призвів [6].

Дослідження, проведені американськими вченими, показали, що використання інтерактивних технологій виховання та навчання дозволяють збільшити якість та процент засвоєння матеріалу, адже вони впливають не лише на свідомість, а й на почуття. Нетрадиційні методи навчання підвищують якість занять, у ході яких відбувається ознайомлення з економікою, сприяють активізації пізнавальної і трудової діяльності дітей, підвищенню інтересу до нового матеріалу. Правильно організовані та проведені нестандартні заняття сприяють розвитку творчої діяльності дошкільників, формуванню вмінь та навичок, виявленню інтелектуальних якостей. Могутнім засобом підвищення інтересу дітей до економічного навчання, розвитку самостійних та творчих здібностей є усвідомлення того, що засвоєні знання вони можуть згодом застосовувати в подальшому житті, використовувати на практиці.

Американські педагоги пропонують ознайомлювати дітей зі змістом економічних понять у віці до 6 років: потреби і бажання, задоволення потреб членів суспільства, виробництво товарів, послуг та їх розподіл залежно від економічної системи, гроші та їх капіталовкладення. В американських дошкільних закладах та дошкільних групах при школах актуальними є різні дидактичні ігри зі змістом купівлі-продажу, а також використовується значна кількість завдань із подібним змістом. Дітей постійно тренують у рахунку грошей, пропонуючи при цьому купюри невеликого номіналу [6].

Сьогодні дошкільна педагогіка у Європі зосереджує особливу увагу на проблемах економічного виховання дітей в дошкільному навчальному закладі у взаємодії з родиною та ставить за мету виховання таких економічних якостей, які б могли забезпечити активне пристосування особистості до нових для неї соціальних умов життєдіяльності. У більшості країн Євросоюзу розроблено спеціальні навчальні курси та створено різноманітні програми, налагоджено відповідну підготовку вихователів щодо здійснення регіональної європейської інтеграції, діють науково-методичні центри.

У дошкільних закладах Німеччини економічне виховання тісно пов'язане з екологічним. Дітей навчають грамотно робити покупки: купувати речі лише за попередньо складеним списком, а не спонтанно; складати покупки в мішечки із тканини, а не в поліетиленові пакети, оскільки останні засмічують навколишнє середовище, напої купувати в скляних ємностях, а не в поліетиленових [7].

У програмах виховання і навчання дошкільнят у Німеччині передбачено ознайомлення дітей п'ятирічного віку з такими складними поняттями, як «економічні взаємини», «ціна», «гроші», «прибуток», «виробництво» та ін. Так, наприклад, із поняттям «прибуток» дітей ознайомлюють у ході гри «Магазин» [6].

Англійська економічна освіта й виховання спрямовані на засвоєння дітьми певних економічних технологій [4].

Шведська система економічного виховання ґрунтується на ідеї «економічної освіти споживача» та передбачає ознайомлення дітей з основами

раціонального господарювання, оволодіння навичками догляду за власними речами [4]. Діяльність педагогів спрямована на формування в дітей розумних потреб, уміння робити вибір і розраховувати ціну цього вибору. Дітей навчають раціонально харчуватися, спонукують купувати фрукти, овочі, готувати з них страви, не витрачаючи кошти на шкідливі продукти харчування (чипси, цукерки, жуйки). Під час проведення занять у закладах дошкільної освіти дітей привчають економити сімейний бюджет, бути охайними по відношенню до власних речей з метою економії грошей на нові покупки [7].

У Фінляндії знайомство з основами економіки відбувається зазвичай у ході гри «Магазин» та базується на ознайомленні з грошовими одиницями [4].

У системі роботи дошкільних закладів Японії прийнято проводити екскурсії до банку, біржі праці, на фабрики та заводи, де діти не лише ознайомлюються із призначенням цих установ, а й із працею дорослих [7]. У початковій школі учнів ознайомлюють з економікою рідного міста [4].

У Франції зміст економічного виховання визначається тим, що освітній заклад є співучасником процесу перманентної адаптації дітей до соціальних, економічних та професійних змін, що відбуваються в суспільстві [4].

У процесі вивчення означеної проблеми нами встановлено, що нині у багатьох країнах світу проводяться дослідження економічної та фінансової грамотності населення; здійснюється процес розробки та впровадження національних програм і стратегій формування фінансової грамотності населення, який активно підтримується Всесвітнім банком, Організацією економічного співробітництва та розвитку, а також рядом інших міжнародних організацій.

Так, реалізація національних інформаційно-освітніх програм у Польщі охоплює всі цільові групи населення. Для дошкільників (від 2 до 5 років), школярів (від 6 до 17 років), молоді (від 18 до 30 років), дорослого населення (від 31 до 55 років) і пенсіонерів (старших за 56 років) передбачено популяризацію фінансової грамотності через засоби масової інформації (газети, телебачення, радіо, Інтернет), що включає:

- організацію на телебаченні телешоу «Змагання з фінансової грамотності» при співпраці Національного банку Польщі та ЗМІ;

- показ короткочасних телевізійних серіалів, спрямованих на покращення фінансової грамотності особистості (найбільш популярними є серіали зі щоденними побутовими ситуаціями щодо управління особистими фінансами);

- ведення блогів у мережі Інтернет, присвячених поточним фінансовим проблемам населення;

- перегляд навчальних роликів.

Таким чином, акцент на життєві історії, залучення некомерційних організацій, активне використання мережі Інтернет, підготовка викладачів (розповсюджувачів фінансової освіти), широкомасштабне застосування маркетингу при просуванні фінансових знань і обмін накопиченим досвідом між країнами Євросоюзу є запорукою успішності реалізації національних інформаційно-освітніх програм у Польщі.

Варто зазначити, що урядом України також ініційовані певні кроки, спрямовані на покращення фінансової грамотності молоді.

Вважаємо впровадження міжнародної програми соціально-фінансової грамотності «Афлатун» (для дітей віком від 3 до 6 років – «Афлотот») (Нідерланди) в освітній процес нашої держави значним досягненням [5]. Ця програма сприяє набуттю дітьми навичок соціальної інтеграції в суспільстві, вихованню в них готовності до свідомої участі в товарно-грошових відносинах. Завданнями програми «Афлатун» (*від араб. – дослідник, людина, яка вивчає та діє*) є поступове оволодіння дітьми азами фінансової грамотності та усвідомлення соціальної відповідальності. Програма «Афлатот» – освітня програма, спрямована на формування азів соціальної та фінансової грамотності дошкільнят. Це не комплексна програма раннього розвитку та навчання дітей, а додатковий навчальний курс, що розширює їх світогляд, залучає до сучасного життя, в якому вони повинні не лише безпечно діяти, а й бути захищеними.

Висновки. Таким чином, аналіз проблеми економічного виховання дошкільників за кордоном дозволяє зробити висновок, що не існує єдиного підходу до означеної проблеми. Проаналізувавши зміст цих підходів, можемо стверджувати, що він є цінним надбанням для вивчення, порівняння та творчого втілення у сфері дошкільної освіти України. Впровадження позитивного досвіду економічного виховання дітей дошкільного віку в розвинених країнах світу сприятиме оптимізації вирішення аналогічних проблем, що постають перед вітчизняною педагогічною освітою в період її трансформування та інтеграції у європейський та світовий освітній простори. Разом із тим, можемо стверджувати, що впровадження міжнародної програми соціально-фінансової грамотності «Афлатун» у вітчизняних закладах дошкільної освіти свідчить про певні кроки нашої держави на шляху до вирішення цієї проблеми.

На подальше дослідження заслуговує досвід розвинених країн щодо забезпечення якості викладання основ економічної грамотності в умовах дошкільного навчального закладу в післядипломній освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дудник Н. А. Економічна соціалізація старших дошкільників / Н. А. Дудник // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2013. – № 47. – С. 206–2012.
2. Зелізер В. Социальное значение денег. Деньги на булавки, чеки, пособия по бедности и другие денежные единицы. – М. : Дом интеллектуальной книги, Издательский дом ГУ ВШЭ, 2004. – 283 с.
3. Москаленко В. В. Соціалізація особистості : монографія / В. В. Москаленко. – К. : Фенікс, 2013. – 540 с.
4. Пасічник Н. Формування економічної культури школярів як умова розвитку цивілізованих ринкових відносин / Н. Пасічник // Рідна школа. – 2007. – № 4. – С. 45–47.
5. Посібник за програмою «Афлатот» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aflatounacademy.org/topic/aflatot>.
6. Сидякина Е. А. Историко-педагогический анализ проблемы формирования экономических представлений у детей дошкольного возраста в России и за рубежом / Е. А. Сидякина // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – 2012. – № 4 (11). – С. 272–275. – (Серия «Педагогика, психология»).
7. Шевцова Н. П. Исследование проблемы экономического воспитания детей в условиях семьи и дошкольного учреждения / Н. П. Шевцова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип. 34. – С. 376–384.
8. Kirchler E. Spending and credit use in the private household / E. Kirchler, E. Hoelzl, B. Kamleitner // The Journal of Socio-Economics. – 2008. – № 37. – P. 519–532.
9. Strauss A. L. The Development and Transformation of Monetary Meanings in the Child / A. L. Strauss // American Sociological Review. – 1952. – Vol. 17. – № 3. – P. 275–286.

Дата надходження до редакції: 24.11.2017 р.